

Sabbat of zondag?

Als hulp in het verstaan van de Schrift wordt in dit document puntsgewijs ingegaan op het eerste en tweede verbond, de sabbat, de dag van de opstanding, de overgang van sabbat naar zondag, en enkele gevolgen van die overgang.

Het eerste of oude verbond ([Gl.4:24](#); [Heb.8:7,13](#)).

- De Tien Woorden die de basis van het menselijk geweten vormen zijn de basiswet van het eerste verbond dat de HEERE met geheel Zijn volk Israël maakte (lett. 'sneed', Ex.20:2-17; Ex.24:8; Ex.34:27,28; Dt.29:1).
- God sprak alleen de Tien Woorden zonder tussenkomst van Mozes tot Zijn volk Israël (Ex.20:1,2,18,19; Ex.34:28; Dt.4:13; Dt.10:4).
- De Tien Woorden zijn geen tien geboden, omdat het eerste Woord geen gebod is maar de zelfpresentatie van de HEERE waarin Hij Zijn volk laat weten dat Hij hen uit het diensthuis Egypte heeft uitgeleid, en dat zij dus geheel afhankelijk zijn van Zijn genade en barmhartigheid (Ex.20:2).
- De Tien Woorden worden ook wel 'de decaloog' genoemd (deka = 10 en logos = woord).
- God sprak de Tien Woorden tot Zijn volk Israël nadat Hij hen uit het diensthuis Egypte had geleid (Ex.20:1,2,22).
- De Tien Woorden die God op twee stenen tabletten heeft geschreven (Ex.31:18), hetgeen Hij verder niet met andere Woorden van Hem heeft gedaan, worden ook omschreven als: de Woorden van het verbond (Ex.34:28; Dt.29:1,9), de tafels van het verbond (Dt.9:9,11), de tafels der Getuigenis (Ex.31:18; Ex.32:15), of kortweg de Getuigenis (Ex.25:16,21; Ex.40:20).
- Hoewel God de Tien Woorden tot Zijn volk Israël gesproken heeft zijn de geboden van de Tien Woorden toch universeel, omdat zij hun grond hebben in de orde die Godin de schepping heeft aangebracht (Gn.1 en 2).
- Door de schepping weet elk mens, ook de mens die zegt dat hij het niet weet, dat er een God is (Ps.19:2-5; Jr.2:11-13,31,32; Jr.18:13-15; Mal.2:10; Hd.17:22-31; Rm.1:18-20), en door de scheppingsorde weet elk mens, ook de mens die zegt dat hij het niet weet, wat overeenstemt met Gods natuurorde (Jr.8:7; Rm.1:21-32, de mens weet dat het goed is om God te erkennen, weet wat goed en wat kwaad is, en weet wat het recht Gods is; Gn.2:20-24, Ex.20:14, Mt.19:3-9, de mens weet dat overspel en polygamie niet goed zijn; 1Co.5:1, de ongelovige heidenen hadden een afkeer van het hebben van de vrouw van je vader, omdat zij wisten dat dat niet natuurlijk is; 1Co.11:3,7-9, Ef.5:22-24, en 1Tm.2:12,13, de mens weet van nature hoe man en vrouw zich tot elkaar behoren te verhouden; 1Co.11:14,15, de mens weet dat lang haar voor de man, en kort haar voor de vrouw, niet natuurlijk is).
- Door de geboden van de Tien Woorden laat de HEERE de mens, die naar Zijn beeld is geschapen, niet alleen weten dat Hij wil dat de mens zich houdt aan wat zij van nature weten, maar ook Wie Hij van nature is (Gn.1:26,27; Lv.11:44; Lv.19:2; Lv.20:7).
- Door de geboden van de Tien Woorden riep de Maker van de wereld, en van alles wat daarin is, eerst Zijn volk Israël, en door hen later ook de andere volken, op om zich te houden aan Zijn scheppingsorde (Ex.20:1-17).
- Het eerste verbond is ingewijd met bloed (Ex.24:4-8; Heb.9:16-23).
- Als vreemdelingen onder het volk Israël door de besnijdenis het burgerrecht Israëls verkregen hadden dan werden zij in het eerste verbond opgenomen (Gn.17:9-14; Gn.34:6-16; Ex.12:38,43-49, en zie ook Hd.15:1).

- Naast het houden van de universele geboden van de Tien Woorden waren vreemdelingen die in het midden van het volk Israël woonden (bijwoners) volgens de wet nog verplicht om zich te onthouden van vier zaken die onnatuurlijk zijn, maar voor vele heidenen gewoon waren geworden (Hd.15:19,20,29), namelijk: het eten van wat aan de afgoden geofferd is (Lv.17:2-9, alleen van het brand of slachtoffer dat voor de HEERE bereid was mocht gegeten worden; 1Co.10:18-21), het eten van bloed (Lv.17:10-14), het eten van dood aas of van het verscheurde (Lv.17:15, vanwege het bloed), en van hoererij (Lv.18:6-26).
- De eerste drie Woorden van de Tien Woorden hebben alleen betrekking op de verhouding van de mens tot zijn Schepper (Ex.20:2-7; Mt.22:37,38).
- De laatste zes Woorden hebben alleen betrekking op de verhouding van de mens tot zijn naaste (Ex.20:12-17; Mt.22:39; Rm.13:8,9).
- Tussen de eerste drie Woorden en de laatste zes Woorden staat het vierde Woord over het sabbatsgebod dat zowel op de verhouding tot God (Ex.20:10,11, rusten omdat God rustte op de zevende dag) als op de verhouding tot de naaste betrekking heeft (Ex.20:10; 23:12, de naaste rust geven).
- Het sabbatsgebod staat dus in het structurele midden van de Tien Woorden (Ex.20:811).
- Omdat het sabbatsgebod zowel op de verhouding tot God als tot de naaste betrekking heeft is het onderhouden van Gods sabbatten het teken tussen de HEERE en tussen Israël dat Hij (het ware) Israël heiligt, oftewel gehoorzaam maakt aan Zijn verbond (Ex.31:12-17; Lv.20:8; Js.56:1-7; Js.62:10-12; Eze.20:12; Eze.36:22-27; Eze.37:26-28; Jh.17:19; Rm.6:22; 1Co.1:2,30; 1Th.4:1-8; 1Th.5:23; Heb.10:14-18).
- De Tien Woorden tonen dat de wijze waarop mensen met God omgaan niet te scheiden is van de wijze waarop zij met elkaar omgaan (Spr.14:31; 17:5; Mt.22:37,38; Lk.10:25-37).
- God heeft Zijn wet gegeven opdat het de mens wel zou gaan (Dt.4:40; Dt.5:33; Dt.6:24; Dt.10:13).
- De wet is volmaakt, heilig, rechtvaardig, goed, en geestelijk (Ps.19:8; Rm.7:12,14).
- Het eerste verbond was niet onberispelijk omdat het volk Israël niet in het verbond met hun Maker is gebleven (Hs.8:14; Heb.8:7-9).
- Het eerste verbond leidt ertoe dat de mens nauwgezet de wet wil gaan onderhouden, en er, om te voorkomen dat de wet wordt overtreden, menselijke instellingen aan toevoegt, want de wet zegt: de mens die deze dingen doet, zal daardoor leven (Lv.18:5; Eze.20:11; Mk.7:1-13; Hd.1:12; Rm.7:6; Rm.10:5; 2Co.3:6; 2Co.11:24 en vgl. Dt.25:3; Gl.3:12).
- Maar deze menselijke instellingen die werden toegevoegd om overtreding van de wet te voorkomen maakten juist dat men de wet overtrad, want de wet zegt: tot dit Woord zult gij niet toedoen en daarvan ook niet afdoen (Dt.4:2; Dt.12:32).
- Het eerste verbond leidt er bij de mens toe dat hij zich alleen met het reinigen van de buitenkant van de beker gaat bezighouden, omdat hij zijn eigen hart niet kent (Mt.23:25,27; Mk.7:1-13; 1Tm.4:3).
- In het eerste verbond heerst de wet over de mens, hetgeen vaak duidelijk tot uitdrukking komt in de omgang (naar de oudheid der letter) met inzettingen betreffende dagen, maanden, tijden, jaren, spijs, en drank (Rm.7:1-6; Gl.4:1-10, lett. "Gij onderhoudt nauwgezet dagen, en maanden, en tijden, en jaren."; Hd.22:3; Col.2:4-23; Heb.13:9).
- Uit Mk.2:23-28 blijkt bijvoorbeeld dat de Heere van de sabbat niet in de Farizeeën heerste, maar dat de sabbat over hen heerste.
- Het eerste verbond baart tot zonde, omdat de wet de kracht der zonde is (Rm.7:1-26; 1Co.15:56).
- De beloofde vervloekingen in Lv.26, het hoofdstuk over de zegen en de vloek, behoren bij het eerste verbond (Lv.26:14-39).
- De wet kan niet rechtvaardigen, omdat zij krachteloos is door het vlees (Rm.8:3,7).
- De wet is ingekomen om de zonde te kunnen toerekenen, want de zonde wordt niet toegerekend als er geen wet is (Rm.3:19; Rm.5:13; 1Tm.1:8-10).

- De wet is er bovendien ingekomen, opdat de misdaad zou toenemen (Rm.5:20; 7:7-13; 1Co.15:56; Gl.3:19).
- De wet is een tuchtmeester tot Christus tot op het geloof in Christus (Rm.10:4; Gl.3:24,25).
- Het doel van de door God gegeven wet is om de mens tot het geloof in Christus te bewegen door hem te laten inzien dat het onmogelijk is om uit de werken der wet gerechtvaardigd te worden (Gl.3:11).

Het tweede of nieuwe verbond (Heb.8:7,8).

- Bij de wederkomst van de Zoon des mensen zal het uitverkoren overblijfsel van het volk Israël dat zich onder de volken en in het beloofde land bevindt zich bekeren (Dt.30:1,2; Js.59:20; Joë.2:28-32; Zc.12:7-14; Zc.13:8,9; Mt.24:30); daarna zal de HEERE hen uit al de landen bijeenbrengen in het beloofde land, en nadat de zevende bazuin heeft geklonken en de volheid der heidenen het Koninkrijk Gods is ingegaan danzal de HEERE door het besnijden van hun harten een nieuw verbond met hen maken (lett. 'snijden'; Dt.30:3-10; Js.59:21; Jr.31:31-34; Eze.11:17-20; Eze.36:22-38; Eze.37:15-28; Zc.13:1-4; Rm.9:27,28; Rm.11:25-32; Heb.8:8-12, in v.8 niet 'oprichten', maar 'geheel voltooien').
- Als God het maken van een nieuw verbond met heel het uitverkoren overblijfsel van Israël geheel heeft voltooid, dan is het oude verbond, dat de verdwijning nabij was, verdwenen (Heb.8:13; Heb.10:37; 1Pt.4:7; Op.1:3; Op.22:10).
- Het nieuwe verbond bewerkt dat het Evangelie van het Koninkrijk van God en van Christus geloofd wordt, net zoals Abraham dat geloofde (Jh.8:56; Gl.3:6-9; Heb.11:8-16).
- Het nieuwe verbond bestond dus al voor de eerste komst van Christus (1Kg.8:23,24; 2Kg.18:6; Jr.24:5-7; Lk.1:6; Jh.3:3 en vgl. Heb.11:8-10,13-16; 1Pt.1:10,11).
- Omdat het nieuwe verbond bij de nieuwe schepping hoort wordt het nieuw genoemd (Js.51:6; Eze.36:26; Mk.14:24; Lk.22:20; Jh.3:1-10; Rm.7:6; 2Co.3:6; 2Co.5:17; Ef.2:15; Heb.12:26-28; Heb.13:14; 1Pt.1:23; 1Jh.2:17; Op.21:1,5).
- De beloofde zegeningen in Lv.26, het hoofdstuk over de zegen en de vloek, behoren bij het nieuwe verbond (Lv.26:3-13).
- De inhoud van het nieuwe verbond zijn de zegeningen in Christus die voortvloeien uit de beloften die de HEERE aan Abraham en zijn zaad (de uitverkorenen) beloofd heeft (Gn.12:1-3; Gn.17:1-8; Gn.22:17,18; Gn.26:1-5; Gn.28:10-15; Lv.26:3-13; Ps.37:9,11,22,29,34; Js.55:1-3; Mt.5:5; Mt.25:34; Hd.3:25,26; Gl.3:6-9,13-29; Gl.4:20-31; Ef.1:3-14; Heb.1:14).
- De voornaamste beloften aan Abraham zijn:
  1. Ik zal u, en uw zaad na u, tot een groot volk maken (Gn.12:2; Gn.26:4; Gn.28:14; » Js.49:18-22; Js.54:1; Zc.13:8,9; Gl.4:26,27; Op.7:4-9).
  2. Ik zal u, en uw zaad na u, zegenen (Gn.12:2; Gn.26:3; Gn.32:29; » Gn.15:6; Mt.25:34; Jh.8:56; Rm.4:3,17-22; Ef.2:8; Heb.11:8,9,13,17-19).
  3. Ik zal uw naam, en de namen van uw zaad na u, groot maken (Gn.12:2; Gn.17:6; » Gn.35:11; Op.1:6; Op.3:21; Op.5:10; Op.20:4,6; Op.21:12,14; Op.22:5).
  4. Ik zal zegenen, die u, en uw zaad na u, zegenen, en vervloeken, die u, en uw zaad na u, vervloekt/veracht (Gn.12:3; Gn.20:15-18; Gn.30:27; » Gn.39:2-5; Js.54:15; Mt.10:9-15, 42; Mt.18:6; Mt.25:34,40 en 41,45; Mt.26:47,48 en Mt.27:4,5; Heb.6:10).
  5. In u, en in uw zaad, zullen alle geslachten van het aardrijk gezegend worden (Gn.12:3; Gn.22:18; » Gn.26:4; Gn.28:14; Hd.3:25,26; Gl.3:6-9; Op.7:9,10).
  6. Ik zal u, en uw zaad na u, het land van uw vreemdelingschappen geven, het gehele land Kanaän, tot eeuwige bezitting/erfenis (Gn.17:8; » Gn.26:3; Gn.28:13,15; Ps.37:9,11,22, 29,34; Mt.5:5; Rm.4:13).

7. Ik zal u, en uw zaad na u, tot een God zijn (Gn.17:8; » Lv.26:12; Jr.31:33; Eze.36:28; Zc.13:9; 2Co.6:16-7:1; Op.21:3,7).
- Het verbond, het testament (wilsbeschikking) met de beloften, dat te voren door God bevestigd is tot Christus, wordt door de wet, die na 430 jaren gekomen is, niet krachteloos gemaakt, om de belofte te niet te doen (Gl.3:15-18).
  - De wet wordt niet te niet gedaan door het geloof, maar bevestigd (Rm.3:31); want de wet getuigt immers van de rechtvaardiging door het geloof (Rm.3:21,22; 4:3, vgl. Gn.15:6; Rm.4:6-8, vgl. Ps.32:1vv.; Rm.4:17-22, vgl. Gn.15:6; Gn.22:16-18).
  - De eeuwige erfenis (zie punt 6 hierboven) kan alleen ontvangen worden na de dood van de Testamentmaker (Heb.9:11-23).
  - De belofte van de eeuwige erfenis wordt vervuld als de zevende engel heeft gebazuind (= de laatste bazuin) en de koninkrijken der wereld zijn geworden van de Heereen van Zijn Christus, en dan worden gegeven aan het volk van de verheerlijkte heiligen van de Allerhoogste (niet 'der hoge plaatsen'; Dn.7:13,14,18,22,27; Rm.4:13; Rm.8:17; 1Co.15:52; Gl.4:7; Heb.11:8-16,39,40; Op.11:15-18; Op.21:7).
  - Het nieuwe verbond heeft als grondprincipe: de Geest van Christus maakt levend en werkt het willen en werken naar Gods welbehagen (Eze.36:25-27; Jh.8:29; 2Co.3:3-6; Gl.2:20; Ef.1:5; 2:1-10; Fp.2:13; Heb.13:21).
  - Het nieuwe verbond baart tot het dienen van de Heere Jezus door Zijn kracht (Hd.1:8; 1Co.1:18,24; 2Co.4:7; 2Co.12:9; Ef.1:19; Ef.3:7; Ef.3:20; Fp.4:13).
  - Het nieuwe verbond is onberispelijk, omdat een ieder die door God is uitverkoren door genade in het Woord van God blijft (Mt.24:24; Jh.8:31,32; Rm.8:31-39).
  - Het nieuwe verbond maakt dat de mens vast blijft houden aan Gods Woord ondanks de pogingen van mensen uit de synagoge of de gemeente/kerk om hen terug te winnen voor de wereld (Hd.15:1,5,24; zie met name de brieven aan de Corinthiërs, de Galaten, de Colossenzen, en de Hebreëen).
  - Het nieuwe verbond maakt de mens, net als Jezus, tot een dader der wet, en alleen zij zullen in het komende oordeel gerechtvaardigd worden (Mt.7:21-27; Mt.25:31-46; Rm.2:12-16; Jk.1:25).
  - Het nieuwe verbond maakt de mens, net als Jezus, tot een ijveraar der wet, niet om langs die weg gerechtvaardigd te worden, maar uit liefde tot God; want wie God liefheeft bewaart Zijn geboden (Jh.14:21; Hd.21:20; 22:3; Rm.10:2, niet 'verstand', maar 'kennis'; Paulus was voor zijn bekering een ijveraar Gods zonder kennis van God en daarna met kennis, vgl. Hs.6:6, en zie ook Jh.6:45).
  - In het nieuwe verbond heeft God de mens uit de macht der duisternis verlost, waarvan de verlossing uit het diensthuis Egypte een schaduw was, en overgezet in het Koninkrijk van Jezus, de Zoon van God (Gl.5:1-14; Col.1:13).
  - In het nieuwe verbond heerst God in de mens, en niet de wet (Gl.4:1-10).
  - In het nieuwe verbond is de mens met Christus aan de eerste beginselen van de wereld afgestorven, zodat hij niet langer rust (vertrouwt) op de wet of op de overlevering der mensen, maar op niets of niemand anders dan de levende God geopenbaard in Jezus, de Christus (Rm.2:17; Col.2:4-23).
  - In het nieuwe verbond is de mens niet meer onder de wet, maar onder de genade, zodat de zonde niet langer heerst over de mens (Rm.5:21; Rm.6:14; Gl.4:22-26).
  - In het nieuwe verbond is de mens niet meer in het vlees, maar in de Geest, zodat de wet niet langer heerst over de mens (Rm.7:1-6; Rm.8:2,9; Gl.4:26).
  - In het nieuwe verbond is de mens niet vrij van de wet doordat de wet is ontbonden, maar doordat de oude mens met Christus gekruisigd is (Rm.6:6; Gl.2:19,20).
  - In het nieuwe verbond geeft God Zijn wetten in het verstand en schrijft Hij ze in het hart, zoals Hij dat ook bij Abraham, die de wet niet had, gedaan heeft (Gn.26:5; Jr.31:31-33; Rm.2:14,15; 2Co.3:3; Heb.8:8-13; Heb.10:16-18).
  - In het nieuwe verbond is het doen van wat de wet gebiedt niet de oorzaak van het behouden worden, maar het gevolg (vrucht) van het behouden zijn door het geloof in Jezus Christus (Mt.7:17,24,25; Jh.14:21; Rm.2:14,15,26; Rm.6:22; Jk.2:20-26; 1Jh.2:3,5).

- In het nieuwe verbond wordt de mens niet behouden door het houden van de wet, maar uit genade (Hd.15:1,5,11; Rm.10:1-11; Gl.2:16; Ef.2:8,9).
- In het nieuwe verbond wordt geen last opgelegd die niet te dragen is, dat wil zeggen, er worden geen geboden van God of van mensen opgelegd die gehouden moeten worden om behouden te worden (Mt.11:29,30; Mt.23:4; Hd.15:1,5,10,28; Gl.2:11-21; Col.2:20-22; 1Jh.5:3).
- In het nieuwe verbond worden alleen geboden opgelegd die noodzakelijk zijn om te heiligen (Mt.13:23; Hd.15:28; Rm.6:22; 2Co.7:1; Heb.12:14; Op.22:11).
- In het nieuwe verbond moet alles wat opgelegd wordt om behouden te worden, ook geboden die Christus noodzakelijk acht om te heiligen, radicaal worden afgewezen omdat het niet uit het geloof is (Hd.15:10,11; Gl.3:1-4:10; Col.2:8-23).
- In het nieuwe verbond wordt de mens niet gerechtvaardigd uit de werken der wet, maar door het uit genade geschonken geloof in Jezus Christus (Rm.3:21,22; Rm.4:3; Ef.2:8).
- In het nieuwe verbond leert Christus de mens er voor te waken niet mee te gaan in een evangelie dat naar de mens is (Rm.10:1-11; Gl.1:6-11; 2:1-5,11-21; 4:1-17; 5:1-13; Heb.1-13).
- In het nieuwe verbond leert Christus de mens zo te wandelen zoals Hij gewandeld heeft (1Jh.2:6; 1Pt.2:21).
- In het nieuwe verbond leert Christus de mens de wet te vervullen zoals Hij de wet heeft vervuld (Mt.5:17-20; Rm.8:4, vervullen is leren en doen wat in de wet staat).
- In het nieuwe verbond is de wet van Christus de volmaakte wet, die der vrijheid is, die in één woord wordt vervuld, namelijk in dit: Gij zult u naaste liefhebben, gelijk uzelf (Ps.119:45; Rm.13:8-10; Gl.5:13,14; Gl.6:2; Jk.1:25; Jk.2:8).
- In het nieuwe verbond leert de mens, die tot vrijheid geroepen is, de vrijheid niet te gebruiken tot een oorzaak voor het vlees (Gl.5:13; 1Pt.2:16).
- In het nieuwe verbond regeert de liefde tot God en tot de naaste en dat geeft de vrijheid om, als de situatie dat vraagt, iets te doen wat mensen die naar de letter der wet leven meestal niet geoorloofd vinden, en daarom veroordelen (Jz.2:1-6; 1Sm.27:8-12; 2Sm.17:17-20; Mt.12:1-14; Lk.14:1-6; Jh.5:8-20; 9:11-16; Hd.11:1-3; 1Co.9:20-22; Col.2:16; zie verder ook Hd.10:9-16, Hd.11:1-3, en Gl.2:11-21 waaruit blijkt dat Petrus en anderen soms veel moeite hadden om in de vrijheid te blijven staan (Gl.2:4; Gl.5:1).
- Het nieuwe verbond ontbindt geen enkel gebod van de wet, ook geen schaduwinzettingen, voordat de hemel en de aarde voorbijgaan (Mt.5:17-20; Lk.16:17; Op.20:11; Op.21:1).
- Omdat schaduwinzettingen niet ontbonden worden voordat de hemel en de aarde voorbijgaan worden zij eeuwig (*ôlām*) genoemd. Het Hebreeuwse woord *ôlām* wordt vertaald met 'eeuwigheid', 'eeuwig', 'eeuwiglijk', of 'van ouds', en geeft een beperkte tijd aan indien het wordt gebruikt in relatie tot de dingen van de oude schepping, omdat die allen voorbijgaan (Gn.6:4; Ex.12:14,17,24; Ex.21:6; 27:21; Ex.28:43; Ex.40:15; Jz.24:2; 1Sm.27:8,12). Maar indien het gebruikt wordt in relatie tot de Schepper en de dingen van de nieuwe schepping, dan geeft het een onbeperkte tijd aan, omdat de Schepper en alle dingen die Hij nieuw maakt blijvend zijn (Dt.32:39,40; Ps.90:2 en vgl. Ps.102; Ps.26-28; Js.40:28; Js.51:6; Dn.9:24; Dn.12:2; zie ook in het N.T. Rm.1:23; 1Co.15:40-54; 2Co.5:17; 1Tm.1:17; Heb.12:26-28; Heb.13:14; 1Pt.1:23; 1Jh.2:17; Op.21:1,5).
- Wetten aangaande het volk Israël, zoals bijvoorbeeld spijswetten en inzettingen voor de tempeldienst en de doodstraf zijn dus niet ontbonden (Hd.21:18-26; Hd.25:8; Hd.28:17).
- Wat betreft de spijswetten: in natuurlijk opzicht is het vlees van onreine dieren nog steeds onrein en verontreinigt het daardoor ook nog steeds de uitwendige mens als het gegeten wordt; maar in geestelijk opzicht is het rein omdat het het hart niet ingaat, en het hart dus ook niet kan verontreinigen; en dit geeft de vrijheid om, als het uit liefde tot een naaste nodig is, alles te eten (Lv.11:41-44; Lv.20:25; Mk.7:15,18,19, het lichaam reinigt al de spijzen; Hd.11:1-18; Rm.14:14; 1Co.9:21; Gl.2:12; Tit.1:15).
- Wat betreft de schaduwinzettingen voor de tempeldienst: sinds 70 na Chr. is er geen tempel en geen tempeldienst, maar in de toekomst zal er, volgens Eze.40-46, weer

een tempel en tempeldienst zijn (de schaduwinzettingen worden in de toekomstige eeuw ontbonden zodra de toekomstige goede dingen, waar de schaduwen op wijzen, ten tijde van de nieuwe hemel en aarde in al hun volmaaktheid en volheid gekomen zijn; Heb.10:1; Op.21:22).

- In Heb.10:9 wordt met het wegnemen van het eerste niet bedoeld dat de schaduwinzettingen voor de tempeldienst ontbonden zijn, maar dat Jezus Christus voor de gelovige door Zijn eenmalige bloedoffer de bloedoffers van dieren, die ter wegneming van de zonden geofferd werden, weggenomen heeft (Heb.10:1-18, offeranden brengen ter wegneming van de zonden hoort bij het eerste verbond en is God niet behaaglijk, omdat het niet uit geloof is; de waarachtige gelovige brengt offeranden der gerechtigheid en die zijn God wel behaaglijk; Ps.51:16-21; Mi.6:6-8; Rm.14:23; Heb.11:4-6).
- Wat betreft de doodstraf: aan het begin van het 1000-jarig Koninkrijk van Christus wordt de profeet die in de Naam des HEEREN valsheid heeft gesproken gedood door de HEERE (Dt.18:20; Zc.13:1-3, de HEERE maakt dat de profeet gedood wordt door zijn ouders, vgl. Jr.28:16,17; Jh.8:3-11, de op overspel betrapte vrouw, die volgens de wet gestenigd moest worden, werd ook door Jezus niet ter dood veroordeeld omdat zij, zoals uit het verslag blijkt, Gods uitverkorene is; Rm.8:33).
- In het nieuwe verbond zijn heidenen die door Christus besneden zijn geen vreemdelingen en bijwoners meer, maar medeburgers der heiligen (het ware Israël), en huisgenoten Gods (Ru.1:16; Jh.10:16; Rm.9:6-8; Rm.11:17; Ef.2:11-19; Fp.3:20, niet 'maar onze wandel', maar 'want ons burgerschap'; Heb.12:22-24).
- Heidenen die door Christus zijn besneden behoren bij het zaad van Efraïm dat een volle menigte (volheid) der volken (heidenen) zal worden (Gn.48:17-19; Rm.9:24-26; Rm.11:25).
- De geboden die God in het nieuwe verbond noodzakelijk acht voor heidenen die door Hem zijn besneden zijn de geboden die oproepen tot wat natuurlijk is, en dus hun grond hebben in de scheppingsorde (Gn.2:22-24; Ex.20:2-17; Hd.15:28,29; Hd.21:23-25; 1Co.11:1-10, 1Tm.2:11-13; 1Tm.3:2).
- Dit betekent onder andere dat het voor een heiden die tot geloof in Jezus Christus is gekomen niet noodzakelijk is om het vlees van de voorhuid te laten besnijden en de drie grote feesten te houden. Want deze besnijdenis en deze feesten hebben hun grond niet in de scheppingsorde. Wel kan het voor hem noodzakelijk worden om het feest der weken en het feest der loofhutten te vieren als hij in Jeruzalem te midden van kinderen van Israël verblijft die deze feesten houden zoals het staat beschreven (Dt.16:10,11,13,14; 2Kr.30:5). Ook kan het voor hem noodzakelijk worden om zich te laten besnijden (Ex.12:48,49; Hd.16:1-3; 1Co.9:19-22).

De sabbat.

- De tijdsperiodes, dag, week, maand en jaar, die de mens vanaf het begin der schepping tot nu toe aanhoudt, worden niet aangehouden omdat God dat geboden heeft, maar omdat de mens door de scheppingsorde weet wat natuurlijk is (Gn.1:14; Ps.148:3-6; Jr.31:35; 33:20,25).
- Het begin van elke dag, van elke week, van elke maand, en van elk jaar, heeft zijn grond in Gods scheppingsorde (Gn.1:14-19; Ps.148:3-6; Jr.31:35; 33:20,25).
- De dagen van de week hebben geen naam, uitgezonderd de zevende dag, en beginnen bij zonsondergang (Gn.1:1-2:3; Ex.16:5,22; Ex.20:10).
- Welke dag de zevende dag van de week is heeft zijn grond in Gods scheppingsorde (Gn.1:1-2:3).
- Het getal zeven (šeba' שֶׁבַע) is Gods heilige getal dat volheid en volmaaktheid weerspiegelt, en daarom is de zevende dag de laatste dag van een periode van zeven dagen

(*šābū'a שְׁבוּעַ*) die week wordt genoemd (Ex.25:37; Ex.29:30,37; Ex.37:23; Lv.12:2; Lv.23:3,6,15,24,37,39; Lv.25:4,8; Dn.9:24; Mt.18:22; Op.2:1; Op.3:1; Op.5:1; Op.8:2; Op.10:3; Op.11:13; Op.16:1; Op.17:9,10).

- Dag zeven (*šeba'*) van de week wordt een sabbat der rust (*שַׁבָּת שְׁבַת* *šabbāt šabbātôn*) en een volkomen sabbat genoemd (Lv.23:3,15), omdat God op die dag rustte (*šābat*) van al Zijn scheppingswerken (Gn.2:2; Ex.20:10, door de verwantschap tussen het woord *šeba'* en de woorden *šābat* en *šabbātôn*, die zijn afgeleid van *šeba'*, wordt duidelijk dat de sabbatsrust niet te scheiden is van de zevende dag; vgl. voor 'volkomen sabbat' Lv.22:21, 23:12,18, en Nm.29:13,17).
- Het woord *šabbātôn* (rust of rustdag) wordt gebruikt voor de zevende dag van de week (Lv.23:3), voor 4 dagen in de zevende maand van het jaar (Lv.23:24,32,39), en voor het zevende jaar van een jaarweek (Lv.25:4).
- Omdat God op de zevende dag gerust heeft van al Zijn scheppingswerken wil God dat de mens op die dag niet alleen geen dienstwerk doet, maar alle werk niet doet (Lv.23:3).
- God zette de zevende dag apart (heiligde) van de eerste zes dagen van de week omdat Hij op die dag gerust heeft (Gn.2:3; Ex.20:11).
- God zegende de zevende dag omdat Hij op die dag gerust heeft (Gn.2:3; Ex.20:11).
- De zegen is de rust die God Zijn schepselen geeft op de zevende dag (Ex.20:8-11; 23:12).
- Omdat God op de zevende dag de mens rust geeft wil Hij dat de mens zijn naaste ook rust geeft op die dag (Ex.20:10; Ex.23:12).
- Omdat de sabbat over de Farizeeën heerste zei de Heere Jezus tot hen: "De sabbat is gemaakt om de mens, niet de mens om de sabbat" (Mk.2:23-28, het woord 'mens' houdt in dat de sabbat voor elk mens is gemaakt).
- Het gebod om de sabbat te heiligen heeft zijn grond in het rusten van God op de zevende dag (Gn.2:2,3; Ex.20:8-11).
- De instelling van het sabbatsgebod heeft, net als de instelling van het huwelijk, zijn grond in Gods scheppingsorde, en daarom zijn beide instellingen universeel (Gn.2:23,24; Ex.20:8-11).
- Het sabbatsgebod is dus, evenals de andere geboden van de Tien Woorden, universeel.
- Door middel van het sabbatsgebod riep, en roept, de Schepper van de hemel en de aarde Zijn volk Israël, en door hen ook de andere volken, op om zich te houden aan Zijn scheppingsorde (Ex.20:8-11; hetzelfde geschied in Mt.19:3-9, 1Co.11:1-10, 1Tm.2:11-13, en 3:2).
- Een gelovige die door de verkondiging van het Woord der Waarheid opgeroepen wordt om terug te keren tot het onderhouden van de sabbat, maar de sabbat niet gaat onderhouden, zal door de HEERE worden uitgeroeid (lett. 'afgesneden') uit het midden van zijn/haar volk (Ex.31:12-15, de dood door afsnijding gaat gepaard met fysiek lijden opdat de geest behouden wordt; zie Lv.18:29 en 1Co.5:1-5; vgl. ook Dn.9:26 met Js.53:7-10; en zie ook 1Co.11:28-32, v.30 niet 'slapen', maar 'ontslapen').
- In Col.2:16 wordt niet de viering van de sabbat en de andere feestdagen afgewezen, maar het oordelen van gelovigen die leven in overeenstemming met nauwgezette regels die vinden dat de Colossenzen die Christus navolgen op die dagen dingen doen die niet geoorloofd zijn (vgl. Mt.12:1-14, Lk.14:1-6, Jh.5:8-20, en Jh.9:11-16).
- In Col.2 waarschuwt Paulus de gemeente van Colosse dus onder meer voor de invloed van gelovigen die leven in overeenstemming met nauwgezette regels, zoals de Farizeeën dat deden (Mt.23:23,24; Mk.7:1-8; Hd.22:3). Ignatius, bisschop te Antiochië in Syrië, gebruikt in zijn omtrent 110 na Chr. geschreven brief aan de Magnesiërs voor dit 'leven in overeenstemming met nauwgezette regels' het woord *sabbatizantes* (Eng. *sabbatizing*), en stelt dat in contrast met het 'leven in overeenstemming met s' Heeren leven' (Magn.IX:1 en vgl. Rm.7:6; *sabbatizantes* wordt meestal verkeerd vertaald met 'houden van de sabbat' of 'waarnemen van de sabbat'). In het apocriefe evangelie van Thomas komen we dit woord ook tegen, maar dan in verband met de

sabbat (*sabbatisate ton sabbaton*, wat kan worden weergegeven met: 'leven in overeenstemming met de nauwgezette regels van de sabbat').

<http://digitalcommons.andrews.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1079&context=auss> (p.50).

<http://earlychristianwritings.com/thomas.html>

- Vele gelovigen meenden, en velen nog, dat de Heere Jezus Christus, Paulus, Stefanus, en anderen, geboden hebben ontbonden, maar dit is onjuist (Mt.5:17-20; 12:1-14; Jh.5:8-20; Jh.9:11-16; Hd.6:8-14; Hd.21:18-28; Hd.25:7,8).
- Dit misverstand ontstaat doordat vele gelovigen de dingen die van de Geest van God zijn niet verstaan (1Co.2:6-16).
- De Heere Jezus Christus heeft geen enkel gebod ontbonden, ook niet voor enkele jaren, en Hij wil dat anderen dat ook niet doen voordat de hemel en de aarde voorbijgaan (Mt.5:17-20; Lk.16:17; Op.20:11; Op.21:1).
- Volgens vele gelovigen laat Paulus in [Rm.14:5 en 6a](#) zien dat het sabbatsgebod is ontbonden want daar staat ondermeer dat alle dagen gelijk zijn. Maar Paulus heeft het daar, in de context van het wel of niet eten van vlees, niet over het wel of niet houden van dagen (sabbatten), maar over het wel of niet achten (*phroneō*, φρονεῖν niet 'waarnemen') van dagen, namelijk wekelijkse en/of jaarlijkse vastendagen waarop Joden niet aten of geen vlees aten, hetgeen de heidenen niet gewoon waren (Dn.10:3,12; Zc.8:19; Mt.9:14; Mk.2:18-20; Lk.2:37; Lk.5:33; Rm.14:5a, lett. "Deze oordeelt (*krinō* κρίνει) weleen dag boven een dag, maar die oordeelt elke dag *gelijk*." 6a, "Die de dag acht, die acht *hem* de Heere.").
- Helaas heeft de mens later wel het sabbatsgebod ontbonden en krachteloos gemaakt, toen hij in plaats van de sabbat de zondag ging houden (vgl. Mk.7:7-13).
- Door het ontbinden van het sabbatsgebod is niet alleen het sabbatsgebod krachteloos gemaakt, maar geheel Gods Woord, omdat de Schrift getuigt dat de Schrift niet gebroken kan worden (Mt.5:17-19; Jh.7:23; Jh.10:35).
- De lering dat de zondag in de plaats is gekomen van de sabbat, is net als de lering dat de zuigelingbesprenkeling (ten onrechte doop genoemd) in de plaats van de besnijdenis is gekomen, geen lering die uit God is, maar uit mensen die zich hebben laten leiden door de geest van de antichrist(us) (betekent: in plaats van Christus).
- Het veranderen van het Woord van God brengt uiteindelijk altijd onheil, want het verwekt God tot toorn (Js.24:1-5; Dn.7:25,26; 2Pt.3:16; Op.22:18-19).
- Het sabbatsgebod is, evenals de andere geboden van de Tien Woorden, geen ceremonieel, maar een moreel gebod, omdat het, zoals hierboven aangegeven, betrekking heeft op de verhouding tot God en tot de naaste.
- De sabbat is, in tegenstelling tot de andere geboden van de Tien Woorden, een schaduw (Col.2:16,17).
- De sabbat is een schaduw van de werkelijkheid (het lichaam) die van Christus is (Col.2:16,17).
- De werkelijkheid van Christus waar de sabbat een schaduw van is, is de rust van God in Christus die Christus in al zijn volmaaktheid en volheid tot stand zal brengen wanneer Hij de wet en de profeten volledig vervuld, opdat, wanneer de hemel en de aarde voorbijgaan, God alles in allen zal zijn (Mt.5:17-20; 1Co.15:24-28; Col.2:16,17; Op.20:11; Op.21:1).
- Zoals gezegd staat het sabbatsgebod in het structurele midden van de decaloog, en daarmee bevindt het ingaan in Gods rust na de verlossing van het juk der dienstbaarheid zich in het hart van de decaloog (Ex.20:2; Dt.5:12-15; Jh.8:31,32; Gl.5:1; Heb.4: 1; 1Jh.3:8).
- Het ingaan in Gods rust geschied niet uit de werken der wet, waar de 6 werkdagen naar verwijzen (Ex.20:9 en vgl. Ex.21:2; Ex.23:12; Ex.31:15; Lk.13:14), maar uit het gelovig komen tot Hem Die gezegd heeft (Rm.9:30-32; Fp.3:9; Heb.4:3): "Komt herwaarts tot Mij, allen die vermoeid en belast zijt, en Ik zal u rust geven" (Mt.11:28; Heb.4:3,10).
- Op de sabbat staat dus de viering van Gods genadewerk centraal, namelijk de gelegenheid die God in Zijn Zoon Jezus Christus aan de mens geeft om tot Zijn rust in te gaan nadat Hij hem verlost heeft uit het diensthuis van de zonde.

- "En de vreemden, die zich tot de HEERE voegen, om Hem te dienen, en om de Naam des HEEREN lief te hebben, om Hem tot knechten te zijn; al wie de sabbat houdt, dat hij die niet ontheiligt, en die aan Mijn verbond vasthouden; die zal Ik ook brengen tot Mijn heilige berg, en Ik zal hen verheugen in Mijn bedehuis, hun brandoffers en hun slachtoffers zullen aangenaam wezen op Mijn altaar; want Mijn huis zal een bedehuis genoemd worden voor alle volken" (Js.56:6,7).
- "Welgelukzalig is de mens die dit zal doen, en het mensenkind dat hieraan vasthoudt; onderhoudende de sabbat zodat hij die niet ontheiligt, en bewarende zijn hand van enig kwaad te doen" (Js.56:2).

De dag van de opstanding.

- Het Hebreeuwse woord voor sabbat komt in het Oude Testament in totaal (enkelvoud en meervoud) 111 keer voor, en is op 109 plaatsen vertaald met sabbat of sabbatten, en op 2 plaatsen met weken.
- De 2 plaatsen waar het met weken is vertaald komen voor in Lv.25:8 [jaarweken שָׁבָתַי], het is daar verbonden aan het woord jaar, maar ook daar is een letterlijke vertaling met sabbatsjaren gezien de context beter (Lv.25:4 [jaarweken שָׁבָתַי]).
- Het Griekse woord voor week is *hebdomadas* εβδομαδας en komt in de Septuaginta (LXX), dat is de Griekse vertaling van het Oude Testament van rond 280 v. Chr. die in de tijd van Jezus wijd verbreid was en werd gebruikt in de synagogen van klein-Azië, Achaje, Macedonië, en Griekenland, verschillende keren voor (Lv.23:15; Lv.25:8; Dt.16:9; Dn.9:24).
- In de Septuaginta wordt de Hebreeuwse uitdrukking *šabbat šabbātōn* שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן (sabbat derrust) voor de zevende dag vertaald met *sabbata anapausis* σαββατα αναπαυσις (Lv.23:3; 25:4, *anapausis* betekent rust), of met *sabbata sabbatōn* σαββατα σαββατων (Lv.23:32).
- Het Griekse woord *sabbatōn* σαββατων, dat van oorsprong een meervoudsvorm van het woord sabbat is, wordt in de Septuaginta ook vaak voor een Hebreeuwse enkelvoudsvorm van sabbat gebruikt, omdat het daar als leenwoord gebruikt wordt in de betekenis van rustdag, hetgeen ondermeer blijkt uit Ex.20:8 en Lv.23:15 waar het Hebreeuws het enkelvoud *šabbāt* שַׁבָּת heeft, en het Grieks *sabbatōn* σαββατων.
- Als leenwoord wordt het Griekse *sabbatōn* (rust of rustdag) in de Septuaginta alleen gebruikt voor de zevende dag van de week (Ex.20:8; Ex.35:3; Ex.23:15; Ex.24:8; Nm.15:32; Nm.28:9,10; Dt.5:12,15; Js.58:13; Jr.17:21,22,24,27; Eze.46:1,4,12), en voor de verzoendag (Lv.16:31; Lv.23:32).
- Uit het Grieks van de Septuaginta (O.T.) en de Textus Receptus (N.T.) blijkt dat *sabbatōn* altijd in enkelvoud vertaald moet worden als het Griekse woord voor dag (*hēmerāi*) erbij staat. Zie bijvoorbeeld Lv.24:8, Nm.15:32, Nm.28:9, Hd.13:14 en Hd.16:13 τε ημερα των σαββατων, waar de uitdrukking *tēi hēmerāi tōn sabbatōn* (op de dag van de sabbat) voorkomt.
- Vóór ca. 120 na Chr. is er geen voorbeeld in de Griekse literatuur te vinden waarin het Griekse woord *sabbatōn* σαββατων de betekenis van 'week' heeft, *en daarna alleen in 'kerk'-Grieks*.
- In het Nieuwe Testament is het Griekse woord *sabbatōn* 7 keer met week vertaald in een 'eerste dag der week' vertaling.
- Het Griekse woord voor sabbat komt in het Nieuwe Testament in totaal (enkelvoud en meervoud) 68 keer voor, en is op 9 plaatsen niet met sabbat of sabbatten vertaald, maar met week.
- Onder de 9 plaatsen waar met week is vertaald, gaat het in 8 gevallen over een 'eerste dag der week' vertaling.

De plaats waar het niet over een 'eerste dag der week' vertaling gaat staat in Lk.18:12; in het Grieks staat daar *nēsteuō dis tou sabbatou* (enk.), νηστευω δις του

σαββατου dat in onze Bijbels met "ik vast tweemaal per week" is vertaald, maar dat gewoon letterlijk vertaald moet worden met "ik vast tweemaal op de sabbat", hetgeen betekent dat de Farizeeër twee maaltijden oversloeg. De twee maaltijden sloeg hij over om meer tijd te hebben voor hetgeen hij gewoon was om te doen op de sabbat, namelijk het overdenken van de wet van Mozes en van de Joodse gewoonten en wetten, en om zijn lichaam de benodigde rust te geven om te ontgiften en te herstellen (Js.58:13; Antiq.XVI,2:3 opm.; en Philo, Onthe Embassy to Gaius XXIII,156,157).

<http://penelope.uchicago.edu/josephus/ant-16.html>

<http://www.earlyjewishwritings.com/text/philo/book40.html>

- Het Griekse telwoord voor 'één' komt 78 keer in het Nieuwe Testament voor en is 1 keer met 'eendrachtig' vertaald, 1 keer met 'andere', en 8 keer met 'eerste' vertaald, waarvan 7 keer in een 'eerste dag der week' vertaling.
- De 'eerste dag der week' vertaling in 1Co.16:2 staat in de context van een oproep om telkens (*kata kata*) op *mian sabbatōn* [μιαν σαββατων] gaven weg te leggen. Het telwoord *mian* (één) blijkt hier, en ook in de andere 'eerste dag der week' teksten waarin het telwoord voorkomt, zelfstandig gebruikt te worden, omdat het niet de vorm heeft die bij het onzijdige woord *sabbatōn* hoort, maar bij het vrouwelijke Griekse woord voor dag (*hēmeran*). Vanwege de context, maar ook vanwege het telwoord *mian* en het ontbrekende *hēmeran*, moet het woord *sabbatōn* de meervoudsvorm zijn. Een goede vertaling van *kata mian sabbatōn kata mian σαββατων* is dan: 'telkens op één van de sabbatten'. Met het meervoud sabbatten worden altijd de wekelijkse sabbatten bedoeld (Ex.31:12-17; Lv.23:38; 1Kr.23: 31; enz.).
- Het begin van Mt.28:1, waar ook een 'eerste dag der week' vertaling staat, luidt in het Grieks: "*opse de sabbatōn tēi epi-phōskousēi eis mian sabbatōn ēlthen Maria*". [οψε δε σαββατων τη επιφωσκουση εις μιαν σαββατων ηλθεν μαρια] Vrij letterlijk vertaald is dat: "En laat, op een rustdag, toen het begon te lichten op één van de sabbatten, kwam Maria ". Het woord *opse* dat niet 'laat na', maar 'laat' betekent houdt verband met wat Mattheüs juist daarvoor heeft geschreven over de 3 dagen (Mt.27:62-66). Want Maria kwam pas naar het graf toen de 3 dagen ten einde liepen bij zonsopgang. Het eerste woord *sabbatōn* moet het leenwoord zijn, omdat het vanwege de context met enkelvoud vertaald moet worden. Bovendien moet dit *sabbatōn* een wekelijkse sabbat zijn, omdat er in de eerste maand Nisan geen andere dagen zijn die *sabbatōn* genoemd worden. Het tweede woord *sabbatōn* moet, vanwege het telwoord *mian* en het ontbrekende *hēmeran*, de meervoudsvorm zijn. De dag waarop Maria naar het graf kwam, hetwelk ook de dag was waarop Jezus is opgestaan, was dus een wekelijkse sabbat. En omdat 'laat' verband houdt met de 3 dagen gaat het om de eerste wekelijkse sabbat na de kruisiging van Jezus. En zo heeft Mattheüs dus tweemaal getuigd dat Jezus op een wekelijkse sabbat is opgestaan.
- Op 4 plaatsen waar met 'eerste dag der week' is vertaald staat in het Grieks *tēi miāi tōn sabbatōn* [τη δε μια των σαββατων] (Lk.24:1; Jh.20:1,19; Hd.20:7). Ook hier moet *sabbatōn*, vanwege het telwoord *miāi* (één) en het ontbrekende *hēmerāi* (dag), de meervoudsvorm zijn. En evenals *miāi* heeft het bepalend lidwoord *tēi* de vrouwelijke vorm vanwege het vrouwelijke *hēmerāi*. Het bepalend lidwoord wordt in het Grieks gebruikt als personen of zaken identificeerbaar zijn. Omdat dat ook op plaatsen gebeurt waar dat in onze taal niet kan, komt het nogal eens voor dat het bepalend lidwoord niet is vertaald. De zaak die hier door het gebruik van *tēi* identificeerbaar wordt is een sabbat, namelijk sabbat nummer één, ofwel de eerste sabbat (in Mt.28:1 en 1Co.16:2 waar *tēi* ontbreekt kan dat niet). De vertaling is dan: 'op dag één van de sabbatten', wat beter kan worden weergegeven met 'op de eerste van de sabbatten'. Met de eerste van de sabbatten wordt in Lk.24:1, en in Jh.20:1 en 19, de eerste wekelijkse sabbat na de kruisiging van Jezus bedoeld, en in Hd.20:7 de eerste wekelijkse sabbat na de aankomst van Paulus te Troas. Met de eerste van de sabbatten kan niet de eerste sabbat van de zeven volkomen sabbatten bedoeld worden, omdat die sabbat niet zo laat kan vallen als die van Hd.20:7 (Lv.23:15,16; Hd.20:6,7).

- In Mk.16:2, waar ook met 'eerste dag der week' is vertaald, staat in het Grieks *tēs mias sabbatōn*, [της μιας σαββατων] wat een verkorte weergave is van het bij het punt hierboven genoemde *tēi miāi tōn sabbatōn*.
- Als laatste van de 8 plaatsen waar met 'eerste dag der week' is vertaald dan nog Mk.16:9, waar in het Grieks *prōtēi sabbatou* [πρωτη σαββατου] staat. Het woord *prōtēi* betekent eerste en wordt hier zelfstandig gebruikt, omdat het niet de vorm heeft die bij het onzijdige woord *sabbatou* (σαββατου enk. voor sabbat) hoort, maar bij het vrouwelijke *hēmerāi*. Letterlijk vertaald staat er dus: 'eerste sabbat'. Met de eerste sabbat wordt de eerste wekelijkse sabbat na de kruisiging van Jezus bedoeld, en niet de eerste van de 7 volkomen sabbatten, want de vroegst mogelijke datum voor de eerste sabbat is 20 Nisan (Lv. 23:15,16).
- Dat de vroegst mogelijke datum voor de eerste sabbat 20 Nisan is, komt doordat de dag van de eerstelingsgarve verbonden is met de dagen van de ongezuurde broden, en daarom niet eerder dan 14 Nisan kan zijn (Lv.23:4-16; zie ook het document [De chronologie van de Bijbel](#) bij 1444/'43 en 1404/'03 v. Chr.). De dag van de eerstelingsgarve en de pinksterdag hebben niet, zoals de andere gezette hoogtijden, een vaste datum, omdat deze dagen zijn verbonden aan een wekelijkse sabbat.
- De zevende dag van de week wordt in Op.1:10 s'Heeren dag (*tēi kuriakēi hēmera* [τη κυριακη ημερα]) genoemd, omdat Jezus door het weer opnemen van Zijn leven op die dag krachtig heeft bewezen dat Hij Heere is (Mt.12:39,40; Mk.16:9; Hd.2:36; Jh.10:17,18; Rm.1:4; Fp.2:9-11; Op.1:5-10, er staat niet: *hēmera kuriou* [ημερα κυριου]/dag des Heeren 1Th.5:2; 2Pt.3:10). s'Heeren dag betekent: de bij de Heere behorende dag. Hetzelfde gebruik komen we tegen in 1Co.11:20 waar *kuriakon deipnon* [κυριακον δειπνον] staat, wat vertaald moet worden met s'Heeren maaltijd. De maaltijd die de Corinthiërs hielden was niet de bij de Heere behorende maaltijd, omdat zij de maaltijd niet hielden zoals de Heere had ingesteld (1Co.11:20-34).

Van sabbat naar zondag.

- Voor het begin van onze jaartelling hebben de Romeinen de naam 'zondag' (Lat. *dies solis*) overgenomen van de Egyptenaren die de dagen van de week noemden naar de zon, de maan, en vijf planeten.
- Omdat bij de Egyptenaren de zon hun voornaamste god was hebben zij de eerste dag van de week, die bij hun te middernacht begint, aan de zon gewijd.
- Voor het begin van onze jaartelling hebben de Romeinen ook de Egyptische dag, die te middernacht begint, overgenomen.
- De zondag is dus niet gelijk aan de eerste dag van de week van de Schrift, want die begint bij zonsondergang.
- In Lv.23:15 wordt in verband met de omertelling gesproken over 7 volkomen sabbatten (*šabbātōt* [שַׁבָּתוֹת]), en in Dt.16:9 over 7 weken (*šābū'ot* [שָׁבוּעֹת] /perioden van 7 dagen; de Septuaginta vertaald *šabbātōt*/sabbatten in Lv.23:15 met *hebdomas* [εβδομαδας] /weken).
- Dit heeft er in de 1e eeuw na Chr. toe geleid dat het woord sabbat ook in de betekenis van week gebruikt ging worden.
- Omdat de Farizeeën de sabbat dienden vonden zij het ook belangrijk om de sabbat te 'gedenken' bij het tellen van de dagen van de week (Ex.20:8). Daarom moest bij elke dag van de week de sabbat genoemd worden. De dagen van de week noemden zij: 'dag één' (*'ehād* [אֶחָד]) van de sabbat', 'de tweede dag van de sabbat', 'de derde dag van de sabbat', enz. Het woord sabbat, dat zij hier dus in de betekenis van week gebruikten, was bij hen altijd enkelvoud en nooit het woord *šabbātōn* ([σαββατων] rust of rustdag). Voor de nummering van de dagen volgden zij het gebruik in Gn.1 (in Gn.1:5 staat *'ehād* [אֶחָד], de Septuaginta nummert de dagen van de week op dezelfde wijze).

- De uitdrukking 'dag één (*'ehāḡ*) van de sabbat' van de Farizeeën stemt dus bijna geheel overeen met de uitdrukking 'dag één van de sabbatten' uit Lk.24:1, en Jh.20:1 en Jh.19. En als het Griekse woord *sabbatōn* als leenwoord wordt opgevat en met sabbat wordt vertaald dan stemt het geheel overeen.
- Hierdoor was de verleiding voor de gemeente aanwezig, en in het bijzonder voor de gemeente die voornamelijk uit gelovigen uit de heidenen bestond en de Septuaginta gebruikte, om de eerste dag van de week als de dag van de opstanding te gaan beschouwen.
- Toen de Farizeeën na 70 na Chr. door het wegvallen van het Sanhedrin, waar de Sadduceeën de leiding hadden, nog meer invloed kregen, werd hun wijze van het benoemen van de dagen van de week tegen het einde van de 1e eeuw na Chr. gangbaar onder de Joden.
- Een andere zaak die toen gangbaar was geworden was de Farizeese dwaling aangaande de omtelling. Want zij leerden niet dat de sabbat waarna de 50 dagen tot pinksteren geteld moesten worden een wekelijkse sabbat moest zijn, maar dat dat de sabbat van 15 Nisan moest zijn (Lv.23:6,7). Het gevolg hiervan was dat 16 Nisan de dag van de eerstelingsgarve was geworden (Lv.23:10-16). En omdat 16 Nisan volgens de gebruikelijke inclusieve telwijze de derde kalenderdag na de dag van de kruisiging is (14 Nisan), en Christus de Eersteling is Die levend gemaakt is van hen die ontslapen zijn, was de verleiding voor de gemeente aanwezig om 16 Nisan als de dag van de opstanding te gaan beschouwen (1Co.15:20-23; Col.1:18).
- De twee voornoemde verleidingen combinerend geeft als uitkomst dat 16 Nisan, de dag van de opstanding, een eerste dag van de week geweest moet zijn, en dat 14 Nisan, de dag van de kruisiging, een zesde dag van de week geweest moet zijn.
- De eerste gemeente die zich liet verleiden door de zuurdesem der Farizeeën (Mt.16:4-6,12), en daardoor zelf een verleider werd, was de gemeente te Rome die toen voornamelijk uit Grieks sprekende gelovigen uit de heidenen bestond die de Septuaginta gebruikten (Rm.1:5,6). Een drietal zaken speelden daarbij een belangrijke rol. Ten eerste een gebrek aan kennis waardoor men de leugens niet kon ontmaskeren. Ten tweede de invloed van de zonnecultus. En ten derde droeg het sterk anti-Joodse klimaat te Rome ten tijde van keizer Hadrianus (117-138 na Chr.) ertoe bij dat gelovigen uit de heidenen wilden laten zien dat zij niets met de Joden gemeen hadden.
- De vervanging van de sabbat door de zondag is een van de gevolgen van de vervangingsleer die in de dagen van Paulus al in de kiem aanwezig was in de gemeente te Rome (Rm.11, zie met name vers 1 en vers 17 t/m 20).
- De gemeente te Rome begon vanaf omtrent 120 na Chr. zijn rol als verleider van de wereld door te leren dat Christus op de eerste dag van de week is opgestaan (Op.17:1-9). Het weinige zuurdesem was begonnen het gehele deeg zuur te maken (1Co.5:6)!
- Om tot deze lering te komen was meer nodig geweest dan sabbat als week opvatten, en de eerstelingsgarve aan de opstanding verbinden. Want het eerste *sabbatōn* in Mt.28:1 kon volgens de nieuwe opvatting natuurlijk niet over de dag van de opstanding gaan. En dit had tot gevolg dat het woord *opse* ὄψε, dat als oorspronkelijke betekenis 'laat' heeft, losgemaakt moest worden van de opstanding aan het einde van de 3 dagen (Mt.27:62-66). Dit losmaken geschiedde door *opse*, naast de oorspronkelijke betekenis, een nieuwe betekenis te geven, namelijk 'laat na'. Vandaar dat *opse* pas na ca. 120 na Chr. in de betekenis van 'laat na' in het Grieks voorkomt. *Opse* komt op nog 2 plaatsen in de Bijbel voor, namelijk in Mk.11:19, en in Mk.13:35, en is respectievelijk vertaald met 'laat', en 'des avonds laat'.
- Vervolgens was het noodzakelijk om het Griekse woord *sabbatōn*, dat sabbatten, en als leenwoord rust of rustdag betekent, nog een nieuwe betekenis te geven, namelijk 'week'. Vandaar dat *sabbatōn* pas na ca. 120 na Chr. in de betekenis van 'week' in het Grieks voorkomt, en dan alleen in 'kerk'-Grieks. Bijvoorbeeld in de Didache, ook wel 'Het onderwijs van de twaalf apostelen' genoemd [VIII, 1], dat omtrent 125 na Chr. in het oosten van het Romeinse rijk is geschreven (waarschijnlijk Syrië), waar in hoofdstuk 8

vers 1 wordt opgeroepen om niet te vasten op *deutera sabbatōn* (δευτέρα σαββάτων de tweede dag vande week).

<https://www.ccel.org/l/lake/fathers/didache.htm>

- Verder was er in Mk.16:9 nog een groot probleem. Want daar staat *prōtēi sabbatou* πρώτη σαββατου (lett. 'eerste sabbat') als dag van de opstanding vermeld. En, met een rangtelwoord werd de eerste dag van de week niet geteld! En daarom kon dit onmogelijk vertaald worden met eerste *dag* van de week. Dit probleem was kennelijk zo groot dat twee oude manuscripten, de Romeinse Codex Vaticanus en de Egyptische Codex Sinaiticus, het gedeelte vanaf Mk.16:9 maar hebben weggelaten. Het is hierdoor dat in veel Bijbels dit gedeelte tussen haken staat. In de Statenvertaling staat het niet tussen haken, omdat die vertaling gebaseerd is op de Textus Receptus. Maar helaas is, net als in andere vertalingen, *prōtēi sabbatou* met 'eerste *dag* der week' vertaald, terwijl in Lk.6:1 het *sabbatōi deuteroprōtōi* [σαββατω δευτεροπρωτω] wel met 'tweede eerste sabbat' is vertaald.
- Maar zoals dat altijd het geval is wanneer dingen uit de Schrift worden verdraaid bleven er problemen. Problemen die er tot op de dag van vandaag zijn. Want Jezus had niet gezegd dat Hij 2 dagen en 2 nachten in het hart der aarde zou zijn, maar 3 dagen en 3 nachten (Mt.12:40). En hebben de vrouwen de specerijen in de nacht gekocht en bereidt (Mk.16:1; Lk.24:1)?
  - De nieuwe opvatting over de dag van de opstanding bewerkte dat de gemeente te Rome rond 120 na Chr. het gedenken aan de verlossing door de dood van de Heere op 14 Nisan (dag van het pascha; 1Co.11:24-26), veranderde in het gedenken aan de opstanding van de Heere op de eerste zondag na het pascha, hetwelk de dag van het paasfeest is geworden. De gemeente te Alexandrië in Egypte deed omtrent dietijd hetzelfde. Deze verandering kwam voort uit hoogmoed. Want de opstanding van de Heere is voor de ootmoedige gelovige niet het eigenlijke wonder, maar Zijn sterven aan het kruis voor goddelozen. Want het sprak niet vanzelf dat de Heere bereid was om Zich door en voor zondaren te laten doden (Gn.18:27; Ps.8:5; Ps.144:3; Js.53; Mk.10:45; 15:34; Lk.22:42-44; Rm.5:6-8; Fp.2:6-8; 1Pt.1:18,19; Op.5:9,10), maar het sprak wel vanzelf dat Hij uit de dood zou opstaan (Jh.1:4; Jh.11:25; Jh.14:6; Hd.2:24-28; Rm.1:4).
- De invloed van de zonnecultus is in Duitsland nog te herkennen aan de naam *Ostern* (Eng. *Easter*) die zij voor het paasfeest gebruiken. Want de betekenis van *Ostern*, 'opkomen in het oosten', houdt verband met de dag waarop de zon precies in het oosten opkomt (lente-equinox), en het nieuwe leven in de natuur weer begint op te komen.
- De nieuwe opvatting bewerkte, mede door Jh.20:19,26; Hd.20:7 en 1Co.16:2 die 'eerste *dag* der week' teksten waren geworden, dat gemeenten in het westen van het Romeinse rijk hun samenkomst op zondag gingen houden, in plaats van op sabbat.
- De naam 'zondag' (Gr. *heliou hēmera*), die in de Bijbel niet voorkomt, verschijnt voor het eerst in christelijke literatuur in het werk van Justinus de Martelaar. Justinus, die onder keizer Antonius Pius (138-161 na Chr.) te Rome als leraar en apologete werkte, schrijft daarin over de kruisiging op vrijdag, de opstanding op zondag, en het samenkomen van de gemeente op zondag (ca. 150 na Chr.; Eerste Apologie LXVII, pag.23).

https://godsplan.eu/index_htm_files/Justin%20de%20Martelaar_apologie1.pdf
- Een ander gevolg van de nieuwe opvatting was dat men in het westen van het Romeinse rijk niet de sabbat s'Heeren dag noemde, maar de zondag (Op.1:10; Italiaans/*domenica*; Spaans/*domingo*; Frans/*dimanche*).
- En omtrent het einde van de 2e eeuw na Chr. begon de mens het sabbatsgebod te ontbinden toen men in het westen van het Romeinse rijk er langzamerhand toe overging om de zondag als rustdag te houden, in plaats van de sabbat.
- Om het ontbinden van het sabbatsgebod te kunnen rechtvaardigen was er in de 2e eeuw na Chr. een nieuwe uitleg (a) ontstaan. En met die uitleg bereikte de nieuwe opvatting over de dag van de opstanding het stadium van dwaalleer. Het zuurdesem had het gehele deeg zuur gemaakt! Later zijn er nog enkele uitleggingen (b en c) ont-

staan om het ontbinden van het sabbatsgebod te rechtvaardigen. De meest voorkomende uitleggingen zijn:

- a) Het sabbatsgebod is ontbonden omdat de sabbat een schaduw was van hetgeen komen moest, namelijk van Christus, Die de sabbat heeft vervuld. Deze uitleg is de oudste en meest voorkomende, maar is wel in strijd met de Schrift. Want de Schrift leert niet dat de sabbat een schaduw was van hetgeen komen moest (NBG '51), maar een schaduw is (*estin εστιν*) van hetgeen dat nog komen moet (SV; *mellontōn μελλοντων* is de futurumvorm van het werkwoord *mellō μελλω*; Col.2:16,17; Heb.10:1, en vgl. Heb.11:20). Namelijk van de rust van God in Christus die Christus in de toekomstige (*mellonti μελλοντων*) eeuw in al zijn volmaaktheid en volheid tot stand zal brengen, wanneer Hij de wet en de profetenvolledig vervuld, opdat, wanneer de hemel en de aarde zijn voorbijgegaan, God alles in allen zal zijn (1Co.15:24-28; Col.2:16,17; Op.21:1). Daarom zal de Heere vóór die tijd het sabbatsgebod niet ontbinden (Mt.5:17-20; Lk.16:17).
  - b) De bisschop van de gemeente te Rome heeft als opvolger van Petrus het sabbatsgebod ontbonden. Want als drager van de sleutels van het Koninkrijk der hemelen heeft hij macht om te binden en te ontbinden (Mt.16:18,19). Dat dit in strijd met de Schrift is hoeft weinig betoog. Want het gaat in Mt.16:19 niet om sleutels die overgaan van mens tot mens en macht geven om geboden van God te ontbinden, maar om sleutels die Jezus aan Petrus belooft te geven om het Koninkrijk der hemelen te openen voor Joden en heidenen (Hd.2:37-41; Hd.10:44-48; Hd.11:1,15-18; Op.3:7).
  - c) Het sabbatsgebod geldt alleen voor het volk Israël. Met andere woorden, het sabbatsgebod heeft zijn grond niet in de scheppingsorde, en is dus niet universeel. Deze uitleg komt het minst voor, maar is net als de voorgaande twee in strijd met de Schrift. Want de Schrift laat zeer duidelijk zien dat het sabbatsgebod, dat in het hart van de Tien Woorden staat, net als de andere geboden van de Tien Woorden universeel is (zie hierboven onder het opschrift 'De sabbat').
- Uit het Syrische Didascalia Apostolorum uit de eerste helft van de 3e eeuw na Chr. blijkt dat het zuurdesem ook in het oosten van het Romeinse rijk werkzaam was. Want ook daar leerde men toen dat vrijdag de dag van de kruisiging was, en zondag de dag van de opstanding, ofschoon men nog wel leerde dat de nacht van de gevangenneming de nacht van dinsdag op woensdag was (Didasc. XXI). [v.13] !!
<http://www.earlychristianwritings.com/text/didascalia.html>
  - In de dagen van keizer Constantijn de Grote (306-337 na Chr.) werd volgens de Codex Justinianus het werken op zondag, in de Codex de 'eerwaardige dag van de zon' genoemd, in het Romeinse rijk verboden (Codex Just. 3,12,3).
  - Volgens de 'kerkvader' Eusebius, die in de dagen van keizer Constantijn de Grote leefde, werd toen ook het volgende raadsbesluit genomen: "Alle broeders in het oosten die voorheen het pascha vierden met de Joden, zullen het van nu af aan houden op dezelfde tijd als de Romeinen, met ons en met allen die het feest vanaf oude tijden vierden op dezelfde tijd als wij" (Eus. Eccl. Hist.1,9).
<http://earlychristianwritings.com/index.html> (church fathers)
  - Ook vond in de dagen van keizer Constantijn de Grote te Rome het eerste kerstfeest plaats. De datum van de viering, 25 december, houdt verband met de zonnecultus. Want 25 december was in de dagen dat Jezus werd geboren de dag waarop de geboorte van het licht werd gevierd (zie in dit verband Mal.4:2 en Jh.9:5). De geboorte van het licht werd direct na de zonnewende gevierd, namelijk op de eerste dag dat de daglichtperiode weer toenam (*Dies Natalis Invicti Solis*/de dag van de onoverwinnelijke zon).
  - In 1976 na Chr. heeft men in Genève internationaal afgesproken om de zondag als de zevende dag van de week te beschouwen. Vandaar dat tegenwoordig niet alleen de zaterdag maar ook de zondag bij het weekend (weekeinde) gerekend wordt.

Enkele gevolgen.

- De mens heeft niet één, maar alle schaduwinzettingen ontbonden, want er wordt geleerd dat de schaduwen in Christus tot vervulling zijn gekomen (Mt.5:19).
- "Ziet, zij hebben het Woord des HEEREN verworpen, wat wijsheid zouden zij dan hebben?" (Jr.8:9b).
- Schriftgedeeltes, zoals bijvoorbeeld Mt.5:17-20, Lk.16:17, Gl.4:8-10, Col.2:16,17, en Rm.14:5,6 worden meestal verkeerd uitgelegd.
- Het verdraaien van Gods Woord verwekt God tot toorn (Js.24:1-5; 2Pt.3:16).
- De toorn van God komt bij sommige gelovigen tot uiting in een vast geloof in de leugen (Jr.8:5; 2Th.2:11).
- Stimulans voor het [Antinomianisme](#), een wijd verspreidde dwaalleer in onze tijd.
- In plaats van Gods geboden worden er mensengeboden geleerd en onderhouden (Js.29:13; Mk.7:6,7).
- Een dag die te middernacht begint is onnatuurlijk, omdat dat niet meer in overeenstemming is met de natuurorde die God in Zijn schepping heeft aangebracht (hetzelfde geldt voor het begin van de week, de maand, en het jaar).
- In plaats van de gezette hoogtijden van de HEERE zijn er de gezette hoogtijden van de mens, zoals de zondag, het paasfeest, pinksteren, en het kerstfeest.
- In plaats van op de sabbat van de HEERE komt de gemeente op de dag van de zon samen (Ex.20:10; Lv.23:3).
- De ene gemeente heiligt de zondag en de andere gemeente heiligt geen enkele dag.
- Er wordt niet geleerd dat het heiligen van de zondag onnatuurlijk is, omdat het net als het homohuwelijk, niet in overeenstemming is met de natuurorde die God in Zijn schepping heeft aangebracht.
- De mens onteert God door de overtreding der wet (Rm.2:23).
- Het Griekse woord *opse* in Mt.28:1 wordt met 'laat na' vertaald.
- De Griekse uitdrukkingen '*tēi miāi tōn sabbatōn*', '*tēs mias sabbatōn*', '*mian sabbatōn*', en '*prōtēi sabbatou*', worden allen met 'eerste dag der week' vertaald.
- Er wordt niet geleerd dat Christus op de vierde dag van de week is gekruisigd, en op de zevende dag is opgestaan, maar dat Hij op vrijdag is gekruisigd, en op zondag is opgestaan.
- Er wordt niet geleerd dat de eerstelingsgarve een schaduw is van de eerstelingen des Geestes (Lv.23:10; Rm.8:23), maar een schaduw was van Christus, de Eerstgeborene uit de doden (1Co.15:20-23; Col.1:18). Jezus blies net na zonsondergang, aan het begin van de dag van de eerstelingsgarve en van de eerste dag van de week, op het tijdstip dat de garf geoogst moest worden, bij Zijn discipelen de eerstelingen des Geestes in (Jh.20:19-22). En 50 dagen later (incl. tellen) gaf Hij hen, weer op een eerste dag van de week, de volheid van de Geest (Lv.23:10-16; Hd.2:1-4; zie ook bij 27/28 na Chr. in het document [De chronologie van de Bijbel](#) P.70-74).
- Er wordt niet geleerd dat de enige reden waarom de sabbat van 15 Nisan groot wordt genoemd is dat de HEERE Zijn volk op die sabbat sparend voorbijging en uit Egypte leidde, maar ook omdat de sabbat van 15 Nisan toen op een wekelijkse sabbat viel (Ex.12:21-27,42; Jh.19:31).
- Velen maken Jezus tot een leugenaar door te geloven dat Jezus niet 3 dagen en 3 nachten in het hart der aarde is geweest, maar 2 dagen en 2 nachten (Mt.12:40, 3 dagen en 3 nachten betekent: een deel van dag 1 + een gehele nacht 1 + een gehele dag 2 + een gehele nacht 2 + een gehele dag 3 + een deel van nacht 3).
- Sommigen ondermijnen het gezag van Gods Woord door te zeggen dat de uitdrukking '3 dagen en 3 nachten in het hart der aarde' een staande uitdrukking is waar je niet teveel waarde aan moet hechten.
- Velen zeggen wel dat Jezus op de derde dag is opgestaan, maar bedriegen zichzelf door te geloven dat Hij op vrijdag is gekruisigd en begraven, en op zondag is opgestaan (van zonsopgang op zaterdag tot zonsopgang op zondag is immers de tweede dag).

- Lk.24:21 wordt vertaald met: "Doch ook benevens dit alles, is het heden de derde dag, dat deze dingen geschied zijn.", in plaats van letterlijk: "Doch ook benevens dit alles, verstrijkt (*agei* ἀγει) vandaag de derde dag, vanaf dat deze dingen geschied zijn." Het Griekse werkwoord *agō* ἄγω, waarvan in Lk.24:21 de vorm *agei* is gebruikt, betekent 'brengen' of 'wegleiden', en in deze context 'verstrijken' (zie ook de uitleg in het document [De chronologie van de Bijbel](#) bij 27/28 na Chr.).
- Men denkt dat in Op.1:10 met de uitdrukking 's'Heeren dag' (*kuriakēi hēmera* κυριακή ημερα) de zondag bedoeld wordt.
- De oproep in de Didache (ca. 125 na Chr.) om telkens (*kata kata*) op *kuriakēi kuriou* [κυριακή κυριου] samen te komen, beschouwt men als een oproep om op zondag samen te komen (Did. XIV,1).
Het woord *kuriakēi* betekent s'Heeren, en wordt hier zelfstandig gebruikt, omdat het niet de vorm heeft die bij het mannelijke woord *kuriou* (Heer) hoort, maar bij het vrouwelijke *hēmerāi*. Letterlijk vertaald staat er dus: s'Heeren dag van de HEERE (meestal foutief vertaald met dag des Heeren, s'Heeren dag, of s'Heeren eigen dag). Hieruit blijkt dat s'Heeren dag ook de dag van de HEERE is.
De dag van de HEERE is volgens de Schrift de zevende dag van de week, ofwel de sabbat (vgl. Lv.23:38 [שַׁבְּתַת יְהוָה], *sabbatōn kuriou*/sabbatten des HEEREN [σαββατων κυριου (LXX)]; en ook Ex.20:10 en Dt.5:14 [שַׁבְּתַת לַיהוָה], *sabbata kuriōi*/ sabbat van de HEERE [σαββατα κυριω (LXX)]).
HEERE met hoofdletters vervangt in het O.T. Yahweh, de naam van God.
In het N.T. wordt HEERE uit het O.T. overgezet in Heere (vgl. bv. Joë.2:31 [יְהוָה הֵמֶרָן], *hēmeran kuriou*/dag des HEEREN met Hd.2:20, *hēmeran kuriou*/dag des Heeren [ημεραν κυριου (LXX ook Joë.2:31)]; en Joë.2:32 [שֵׁם יְהוָה], *onama kuriou*/naam des HEEREN [ονομα κυριου (LXX)] met Hd.2:21, *onama kuriou*/naam des Heeren).
<http://earlychristianwritings.com/index.html>
<http://digitalcommons.andrews.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1079&context=auss> (p.52,53)
- Er wordt niet geleerd dat de nieuwe tempel heen wijst naar God en het Lam Die de Tempel van het nieuwe Jeruzalem zijn (Eze.40 t/m 46; Op.21:22).
- Met Eze.44:9 weet men meestal geen raad, want daar staat: "Geen vreemde, onbesneden van hart, en onbesneden van vlees, zal in Mijn heiligdom ingaan, van enigen vreemde, die in het midden der kinderen Israëls is."
- De gelovigen uit de heidenen hebben de Joden niet tot jaloersheid, maar tot afkeer verwekt ([Rm.2:12-27](#); [Rm.11:11-14](#)).
- Het ongeloof in Gods Woord is sterk bevorderd, omdat de dwaalleer Gods Woord krachteloos en ongeloofwaardig heeft gemaakt